

Dagboeknotities Spanje 2005 (artist-in-residence in Callosa d'en Sarria)

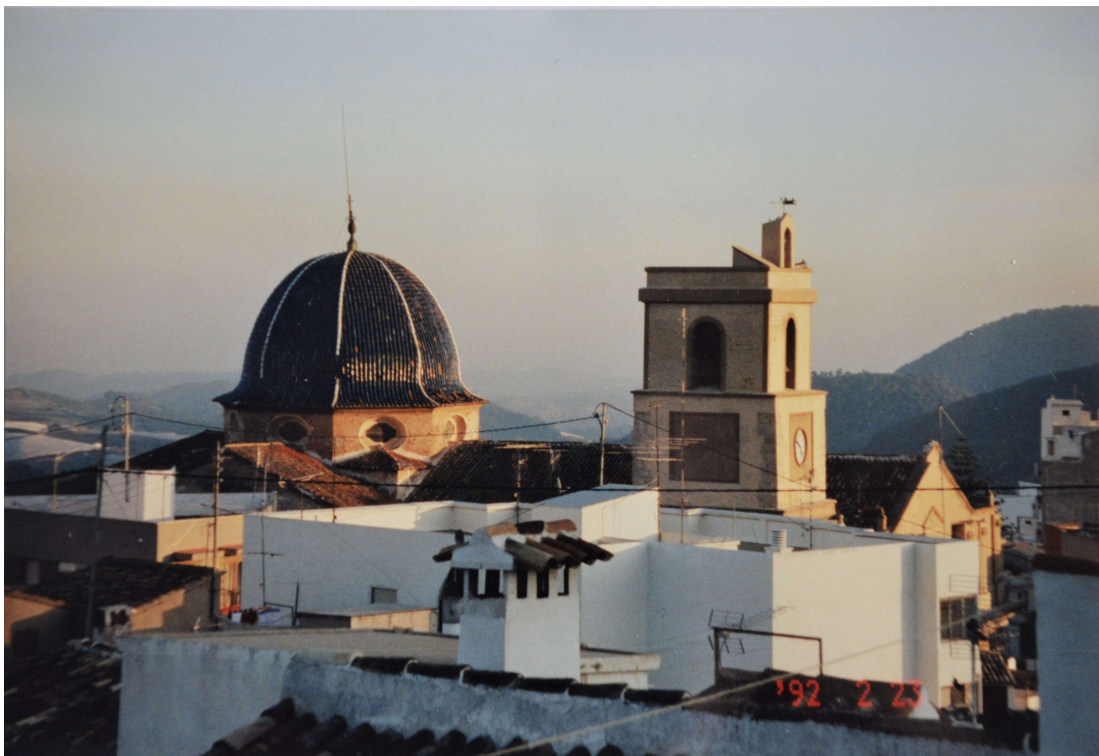
Over processies, Nietzsche, de kunst van het verleiden en de mechaniek van de ontroering

Callosa, woensdag 4 april

Ik mijmer wat op ons dakterras. Mijmeren behoort immers tot mijn professionele bezigheden. Ook als ik mijmer heb ik het gevoel dat ik werk. Meer zelfs, het is een noodzakelijke, zij het geen voldoende voorwaarde.

Tuinen, dat kennen ze niet hier in Callosa. Teveel huizen op te weinig plaats, zeker in het oude, historische deel van het stadje. Wel zie je boven de 2 of 3 verdiepingen van elke woning een terras. In allerlei variëteiten: hele grote en kleine, volledig kaal of vol met bloempotten, met kleurige was, wiegend in de wind of zonder, open of deels overdekt... Callosa ligt tussen de hellingen van twee sierra's, op enkele km van de kust. De zee en de bergen in een klap... Het oudste gedeelte waar zich de panden van de Fundaçion Cultural bevinden en waar ik geacht word creatief bezig te zijn, is meteen ook het hoogste gedeelte met een labyrint van steile en smalle straatjes.

Zoals vaak hier in het Zuiden van Spanje lijken de huizen nonchalant en pittoresk tegen de bergflanken aan gestrooid, als door een toevallige voorbijganger.

Het is halfvijf in de namiddag. Ik laat de omgeving tot mij doordringen. Of beter, het is de omgeving die zich aan mij opdringt. Als iets onweerstaanbaar.

Een vijftal meter links van mij botst mijn blik op de ruige, stugge hellingen van de Sierra de Bernia, een gebergte met schrale bebossing. Het licht- en schaduwspel van de zon erop maakt zijn in zichzelf gekeerde aanwezigheid nog sterker. Ik voel zijn volume naast mij, een levend driedimensionaal ding.

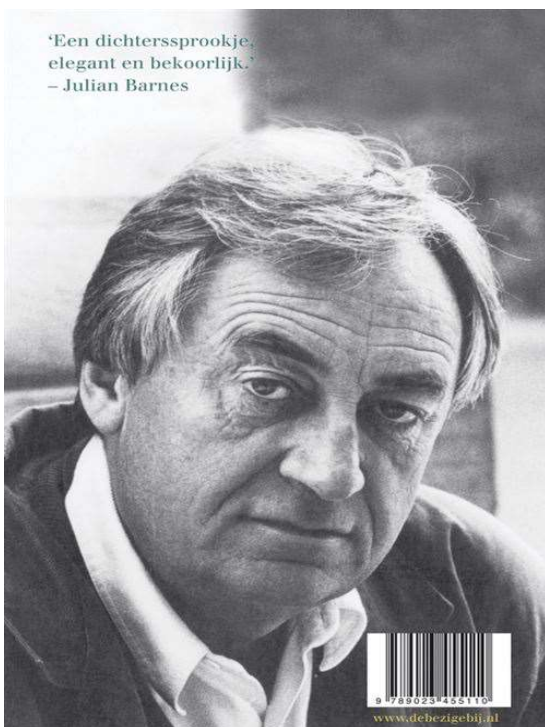
De bergen langs de andere kant, rechts van mij, zijn egaler en onscherp. Ze baden in een

tegenlicht dat lichtjes paars kleurt. De lichte nevel die er rond hangt geeft het gebergte iets mystiek. Niet voor niets noemt men de bergen in Aziatische culturen 'godenwoningen'. In de verte, het wazige marineblauw van de Middellandse Zee.

Pal voor mij, op nog geen honderd meter, wordt mijn blik onmiddellijk naar een punt gezogen: de fel in het zonlicht glimmende, Moorse koepel van de kerk. De koepel is bedekt met in hoofdzaak Pruisisch blauwe mozaïeken. Zijn massieve en tegelijk sierlijke vorm beheerst het dorpsbeeld: een schijnbaar chaotisch vlak- en lijnenspel van witgekalkte en lichtgele muren enerzijds, prachtige daken in allerlei tinten van rode oker en bruine-oranje anderzijds (diepe, warme aardekleuren, daar heb ik altijd van gehouden, al is het maar omdat ze me helpen op de grond te blijven).

In zijn boek over de geschiedenis van de schoonheid verwijst Umberto Eco naar een zekere Thomas Burnet, als hij het heeft over 'het sublieme' in de kunst. In zijn *'Heilige beschouwing van de aardkloot'* beschrijft Burnet de ervaring van de bergen als iets wat "de ziel tot God verheft, de schaduw van het oneindige oproept en diepe gedachten en hartstochten losmaakt"

Callosa, donderdag 5 april

Cees Nooteboom is, vermoed ik, in Vlaanderen een te weinig bekend schrijver. Zijn boek, een novelle eigenlijk, *Mokusei, een liefdesverhaal*, is een juweeltje (Mokusei staat voor een geurige, Japanse plant). Het klinkt wat banaal als ik zeg dat het gaat over de onvolkomenheid van de liefde en het leven. En dat tegen de achtergrond van het - voor het hoofdpersonage Arnold Pessers - fascinerende Japan. Maar Nooteboom is een schrijver van stemmingen en suggereert deze op meesterlijke wijze in dit boekje. Wat Nooteboom in zijn novelle doet, dat wil ik in mijn schilderijen. Schilderijen maken die iets weghebben van een Japanse haiku. Steeds draait het in haiku's om vrij herkenbare en concrete beelden en metaforen (vaak natuurobservaties), heel eenvoudig, complex gelaagd en met een sterke suggestieve kracht, althans voor hen die er voor ontvankelijk zijn. Via de taal komt als het ware de pathos achter de dingen te voorschijn.

Het onzichtbare zichtbaar maken, is het dat niet wat uiteindelijk elk goed schilderij betracht ?

Callosa, vrijdag 7 april

Gisteren samen met Mia Altea bezocht, o.a. om verf en penselen in te kopen. Altea is een kuststadje met een artistieke flair, mede door zijn academie, enkele galerijtjes, veel antiekzaken en een aantal winkels met schildersmaterialen. Bovendien is het nog niet al te zeer verloederd door het aanzwellend toerisme, dat zich enkele tientallen km verder vooral in Benidorm heeft geconcentreerd.

In een taverne op het hoger gelegen dorpsplein sangria en vooral heerlijke tapas geproefd.

De eigenares van de bar had 'iets'. Bij navraag bleek ze Tsjechische te zijn, daarna lang in Duitsland gewoond en nu dus getrouwd met een Spanjaard. En vooral, ze doet haar werk met stralende liefde. De tapas smaken er nog beter door. Onze zintuigen zijn meer contextueel bepaald dan we vaak beseffen... *'E viva l'Espagna'* gonst het door m'n hoofd. Samantha zong het met volle overtuiging in de tijd dat ik als tienjarige knaap samen met mijn ouders naar het TV-programma Canzonissima zat te kijken. Het was de tijd ook van Johan Stolz met z'n *'concerto voor jou, Natasja, speel ik op het klavier van mijn hart'* en van Marc Dex... E viva l'Espagna dus, ik kan het alleen maar beamen.

Tapas eten heeft iets avontuurlijk. Per definitie maak je allerlei combinaties van hapjes, combinaties die niet altijd vanzelfsprekend zijn in de doorsnee Vlaamse keuken. Diversiteit troef. De kleine hoeveelheden nopen je om beter en bewuster te proeven wat je proeft. Bij mij zorgde het voor een gevoel van overvloed, je eet rijkelijk voor weinig geld. Vraag : waarom zijn er zo weinig Spaanse restaurants in een stad als Brugge ?

Callosa, zaterdag 8 april

Zopas 'memelada de nispero' gekocht. Als je Callosa nadert zie je overal immense boomgaarden van nispero's. De nispero is een oranje, lekkere en fris smakende vrucht, die de streek hier rijkdom heeft gebracht en die mij, tot voor kort, totaal onbekend was. Een tip voor onze Carrefours en Delhaizes...

We besluiten te gaan wandelen met de auto deze namiddag, richting Alcoi. Onze eerste stop is een kraampje dat regionale specialiteiten promoot. Naast keramiek, typisch voor deze streek, zijn dat allerlei streekgebonden lekkernijen. Daarna volgen we een pad dat ons brengt bij een groot stuwmeer in Guadalest, omgeven door natuurgebied. We maken een lange wandeling rondom het glinsterende meer. De namiddag baadt in een zonovergoten stilte...

Callosa, zondag 9 april

Of ik hier al veel gewerkt en geschilderd heb? Ja, het hangt er maar vanaf wat je onder schilderen verstaat.

Elke dag probeer ik voldoende tijd in het atelier door te brengen, ook als Mia er is. Wat men inspiratie heet komt niet van een of andere geest boven ons (al blijft die gedachte hardnekkig leven), ze zit in ons. We dienen ze alleen vrij te maken, naar buiten te laten komen. Inspiratie wordt vrijgemaakt door veel bezig te zijn, te werken, te zoeken, ontvankelijk te zijn voor het juiste moment, innerlijk te stralen als het lukt en dan in een

stroom, een flow terecht te komen, te vloeken als het niet lukt.

Deze namiddag is het eerder vloeken. Ik doe het op de manier zoals mijn vader zaliger het mij soms voordeed als hij aan het klussen was in de garage : niet luidruchtig, maar toch voluit en met punch.

Hoe komt het dat kunstenaars zo vaak op een geësthetiseerde manier het lelijke, het vormloze, het schrikwekkende (de duivel, de dood, lijden, een storm....) hebben weergegeven ?

Een antwoord vinden we bij Aristoteles in zijn "Poëtica", als hij het heeft over de tragedie. De Griekse tragedies, waarin huiveringwekkende gebeurtenissen worden verbeeld, moeten volgens Aristoteles bij de toeschouwer mededogen en ontzetting teweegbrengen, maar het belangrijkste is het louteringsproces dat erdoor op gang komt, het catharsiseffect. Op die manier, aldus Aristoteles, "bevrijdt zich de toeschouwer van hartstochten die geen enkel genoeg verschaffen"

Granada, maandag 10 april

Is het de temperatuur, de vakantiesfeer, het spektakel van de bergdorpjes tegen een heuvel aangedrukt, de siësta's 's namiddags, de zuiderse 'ziel'? Mijn verblijf hier in Zuid-Spanje roept vaak herinneringen op aan vroegere vakanties, die ik samen met Pia, Jasper en Jesse in het Italiaanse Toscanië en Umbrië heb doorgebracht. Vakanties met onvergetelijke momenten die ik blijvend koester. Een huwelijksbreuk verandert daar in wezen niets aan. Het verrast me en het stelt me gerust.

Spijt om wat niet is gelukt maakt plaats voor dankbaarheid voor wat is geweest.

Dakterrasoverweging:

Een soort substantieel zelf, al dan niet met hoofdletter, bestaat niet. Daar zijn de meeste hedendaagse psychologen en filosofen het over eens. Laten we onszelf dus beschouwen als een al dan niet vreedzame coëxistentie van verschillende ikjes : bundels van ervaringen, herinneringen, verlangens, gewaarwordingen die onze zgn. identiteit vormen. Het zijn de ingrediënten waarmee we de soep of de maaltijd van ons leven klaarmaken, in potten en pannen naar keuze.

Spreekwoordelijk heeft elk potje zijn dekseltje. In sommige potjes roeren we best af en toe, in andere niet. Er zijn zelfs potjes die stinken, als we ze te lang laten staan en het deksel eraf nemen... Dienen we sommige potjes dan beter gedekt te houden ? Het is een vraag waar ook binnen de psychologie en de psychotherapie vandaag uiteenlopende en op het eerste gezicht haaks op elkaar staande meningen en antwoorden bestaan.

Een iets staat voor mij vast : de vraag kan niet met een absoluut ja of neen beantwoord worden omdat dat onrecht doet aan de diversiteit en de eigenheid van het individu én van het voedsel dat in de pot steekt !

Als we dat als uitgangspunt nemen zijn die verschillende meningen eerder complementair dan tegengesteld.

Deze week wordt een Andalusische week, drie dagen Granada en drie dagen Cordoba in volle Semana Santa. Hoofddoel is mij onderdompelen in het processiegebeuren tijdens de Goede week, zo typisch voor de streek hier, en er documentatie en beeldmateriaal rond verzamelen. Een soort studiereis zeg maar met de bedoeling er een reeks tekeningen en of schilderijen rond te maken. Bizarre volksdevotie en tradities fascineren mij, precies omdat ze mij zo vreemd zijn. Die interesse past perfect ook in de ruimere thematiek waar

ik de laatste jaren al schilderend mee bezig ben: menselijke drijfveren, verlangens, emoties en identiteitsvorming.

Is evil of great importance to the good?, 140x180 cm, 2006

We hebben onze hotelovernachting vooraf gereserveerd omdat de Semana Santa hoogseizoen is in Andalusia. Granada is de geboortestad van Frederic Garcia Lorca. Het is een parel, met op de achtergrond de sneeuwtoppen van de Sierra Nevada! Vanaf heden is het een concurrent van Venetië, de nummer 1 in mijn top tien van Europese steden. Wie Granada zegt, zegt Alhambra. Vanuit onze hotelkamer(Lagunaz) hebben we een adembenemend zicht op dit meesterwerk van Arabische architectuur dat volgens mijn gids jaarlijks door miljoenen bezoekers wordt overspoeld en de stad telkens 200 miljoen euro oplevert.

Maar we houden van tegendraadsheid. We bezoeken het Alhambra niet, omwille van de enorme drukte en de wachtrijen enerzijds en gezien onze gemeenschappelijke onthaastingsdrang, in het bijzonder als we op reis gaan, anderzijds. Ik wil niet behoren tot de klasse toeristen die zoveel mogelijk wil zien op een zo kort mogelijke tijd en voorgeschreven bezienswaardigheden consumeert als hamburgers in een hamburgertent. Het Alhambra is dus voor een volgende reis in rustiger maanden want dat we terugkomen staat nu al vast. Omwille van dat Alhambra kan het niet bij een goedbedoeld voornemen blijven.

Tijd te over dus om rond te slenteren en te dwalen in de ongelooflijke doolhof van bochtige straatjes in de oude Arabische wijk Albacin. Albacin, liggend tegen een heuvel boven de stad, dateert van de 11de eeuw en zou er nog uitzien zoals enkele honderden jaren geleden. Op zijn hoogtepunt, in de 13de en 14de eeuw, telde deze stad niet minder dan 26 moskeeën en 600.000 inwoners. Pas begin 1600 (!) werden de Arabieren hier definitief verdreven door de katholieke koningen.

De steegjes, trappen, fleurige patio's, gezellige plaza's met terrasjes en oude witte huizen geven deze wijk een unieke charme, waar ik voor val. Niet voor niets heeft de Unesco deze Arabische wijk als Werelderfgoed van de Mensheid geklasseerd.

Via onze hoteleigenaar Marco, een jonge, welwillende intellectueel die vrij goed Engels spreekt – een uitzonderlijk gegeven in Spanje – krijgen we enkele tips en inside informatie over de processies. Hijzelf is er mee opgegroeid, zijn moeder is er vol van. Zelf heeft hij een eerder haat-liefdeverhouding ermee, een attitude die ik meermaals zal herkennen in de loop van deze week.

De Semana Santa, die plaatsheeft in alle Andalusische steden - naast Granada zijn dat onder meer Cordoba en Sevilla - evoceert momenten uit het lijdensverhaal van Christus. Al vlug wordt duidelijk dat de onmiskenbare sfeer van boete en devotie die over deze week hangt, tezelfdertijd de allures van een indrukwekkend spektakel in zich draagt.

Marco raadt ons aan om vooral de start van een processie vanuit de thuiskerk mee te maken. Want dan is het drama en de emotie het hevigst, zegt hij niet vrij van enige ironie. Een klein uur vooraf zijn we aanwezig op de plaza waar zich de Santa Maria kapel bevindt om een goede plaats te kunnen innemen.

Ik kom te weten dat de processies uitgaan van de verschillende broedersschappen (te vergelijken met onze parochies) die een stad rijk is. Die broedersschappen dragen voor ons hilarisch aandoende namen als *'Broeders van de Allerheiligste Christus der Remedies en Onze-Lieve-Vrouw der Angsten'* of *'Broederschap van de zeer heilige Maagd Maria in Enzaamheid'*. Gans het jaar staat in het teken van de Semana Santa en wordt er gewerkt aan de kostuums en de versiering.

Ieder broederschap vertrekt van zijn thuiskerk en loopt in processie naar het stadscentrum, dat voor de gelegenheid is omgetoverd tot een enorm religieus theater.

Naast de processie die wij hier meemaken, zijn er nog vier andere vandaag, telkens vertrekkend vanuit andere thuiskerken!

Het ritueel begint met een langdurig en uitbundig klokkenconcert.

Eenmaal de kerkpoort geopend zie ik boetelingen, de zgn. nazarenos, in witte gewaden en met een puntige kap op het hoofd, langzaam naar voor treden. Ze dragen kaarsen met zich mee of houden een overdadig versierde, zilveren staf in de hand. Sommigen hebben een indrukwekkend houten kruis voor zich. Ze stappen op het ritme van meeslepende en weemoedig aandoende muziek, gespeeld door slaginstrumenten, kopers en blazers. Een eerste hoogtepunt komt eraan wanneer de eerste 'paso' doorheen de kerkpoort moet worden geloodst. Een paso is een draagplatform met een beeld van een wenende madonna of de lijdende christus. Sommige van die pasos dateren uit de 16de of 17de eeuw en wegen van 4 tot 6 ton! Ze zien er bombastisch en kitscherig uit, maar op zo'n consequente manier dat het indruk maakt. Het beeld van de wenende Maagd Maria, dat altijd eerst komt, is omgeven door tientallen grote, brandende kaarsen en honderden zorgvuldig gecomponeerde witte rozen. Aan het weeral rijkelijk versierde kleed dat de madonna draagt is maandenlang geborduurd en gestikt.

De zijanten van de paso zijn bedekt met doeken zodat de dragers van het platform onzichtbaar blijven. Enkel de trage stap van hun voeten is nog net te zien. De dragers zijn stoere kerels tussen de 20 en de 40 met een soort tulband, die als bescherming moet dienen. Ze kwijten zich van hun taak met een combinatie van trots en triomfantelijkheid.

Diegene die de hele ceremonie leidt, de capataz, scandeert statig en non-stop richtlijnen, hij zorgt ervoor dat de paso - want de dragers zien natuurlijk niets! - zonder stoten door de poort heen komt. Een immense onderneming, indien je het gewicht van zo'n paso kent en zienderogen kunt vaststellen dat het echt wel om millimeterwerk gaat. Of, erger nog – zoals hier het geval was – dat de dragers zich op hun knieën moeten voortbewegen om

onder de poort door te komen en een helling moeten trotseren !

Als de stunt gelukt is hoor je de opluchting bij het massaal aanwezige publiek en klinkt er een luid applaus. Ook ik, de observator met camera in aanslag, krijg er kippenvel bij. Je wordt gewoon meegezogen in dit hele gebeuren, tenzij je een standbeeld bent.

'A ciello con Ella' (naar de hemel met haar!) klinkt het, nadat de ceremoniemeester een paar rituele kloppen geeft op de wand van het platform als signaal dat de paso weer omhoog mag. 'Vamos valientes' (vooruit dapperen!), als ze de eerste stap vooruit zetten. Als de beweging van de dragers mooi synchroon verloopt, volgt opnieuw applaus.

Achter de boetelingen volgt een lange rij vrouwen in typische klederdracht. Het zwart van hun kleed, de voiles, de stille ernst op hun gezicht, straalt rouw en verdriet uit. Allen dragen ze witte handschoenen met een rozenkrans erin geklemd.

Is evil of great importance to the good? 100X120 cm, 2006

Het ene moment gaat het er losjes aan toe, het andere moment zijn de emoties te snijden. Zuchten van opluchting, een traan die opwelt van de spanning, een vrouw die naar haar zakdoek grijpt, stiltemomenten, uitbundige momenten, publieke omhelzingen, gezangen, mannen, vrouwen en kinderen die de paso eventjes willen aanraken, aanmoedigingen voor de dragers..., het hoort er als vanzelfsprekend allemaal bij.

Na ongeveer een half uur verschijnt dan de tweede paso, ditmaal met het beeld van Christus aan het kruis. De muzikale pathos die hiermee gepaard gaat zwelt aan en heeft iets hartverscheurend. Het gehele ritueel van daarstraks begint opnieuw... Drama is dit van het allerbeste soort.

Dit voor de eerste keer meemaken is inderdaad een ronduit beklijvende ervaring. Ondanks alle folklore en spektakel kan je niet anders dan ook beroerd worden door de bizarre devotie, de overgave, de roes en de enorme verbondenheid die het onder de mensen losmaakt. Je identiteit ontlene aan de collectiviteit, het bestaat hier nog.

De lectuur van het boek 'Hoe overleef ik mijn familie?' is aanleiding tot het uitwisselen van ervaringen, herinneringen uit onze kindertijd. Diepe en gevoelige gesprekken met vóór ons diverse bordjes tapas. Enkele vaste waarden zijn ondertussen geworden : gefrituurde

scampi's, gefrituurde courgettes gedrenkt in honing, gemarineerde ansjovissen en een zeevruchtenmix in een heerlijke saus...

Weet je trouwens waar de traditie van tapas vandaan komt? Lang geleden dekte men zijn glas wijn of z'n kop koffie af met een schoteltje om de vliegen weg te houden. 'Tapar' betekent namelijk 'stoppen, dichtmaken'. Gaandeweg werd het dan een gewoonte om de klanten een paar olijven of een ander hapje aan te bieden. Met de tijd werden deze tapas altijd maar verfijnder (bron: Trotter).

Granada, dinsdag 12 april

Alleen al het visuele spel van de puntige boetekappen in de processie, volledig in het wit, zorgt voor een esthetische ervaring. Esthetisch, maar ook vervreemdend. De associaties met de Ku klux clan liggen zo voor de hand. Bovendien ontdoet zo'n gemaskerde kap je van je individualiteit, wat bij mij altijd een zekere huiver opwekt. Boetedoening en extatische overgave, zo belangrijk in religieuze tradities en cultus, zijn per definitie ont-individualiserend.

En is het niet diezelfde ontindividualisering die kuddegeest, sociale controle en intolerantie tegenover andersdenkenden mogelijk en aannemelijk maakt?

Zelfs Hegel beweerde destijds dat oorlog ook iets nuttig had omdat het individu op die manier z'n particulariteit kon overstijgen en zich overgeven aan een groter geheel (met name de Pruisische staat die Hegel in zijn tijd als een manifestatie van de Rede beschouwde).

Geef mij dan maar het 'tragische' individualisme van Nietzsche. Filosofisch gezien ben ik een overtuigd 'individualist'.

Uit mijn relaas van gisteren spreekt, hoop ik toch, vooral verwondering en respect voor het rituele gebeuren van de processies.

Anderzijds kan ik, Freud en Feuerbach indachtig, die processies evenzeer en zonder veel moeite zien als een georchestreerde vorm van collectieve hypnose of zelfs hysterie.

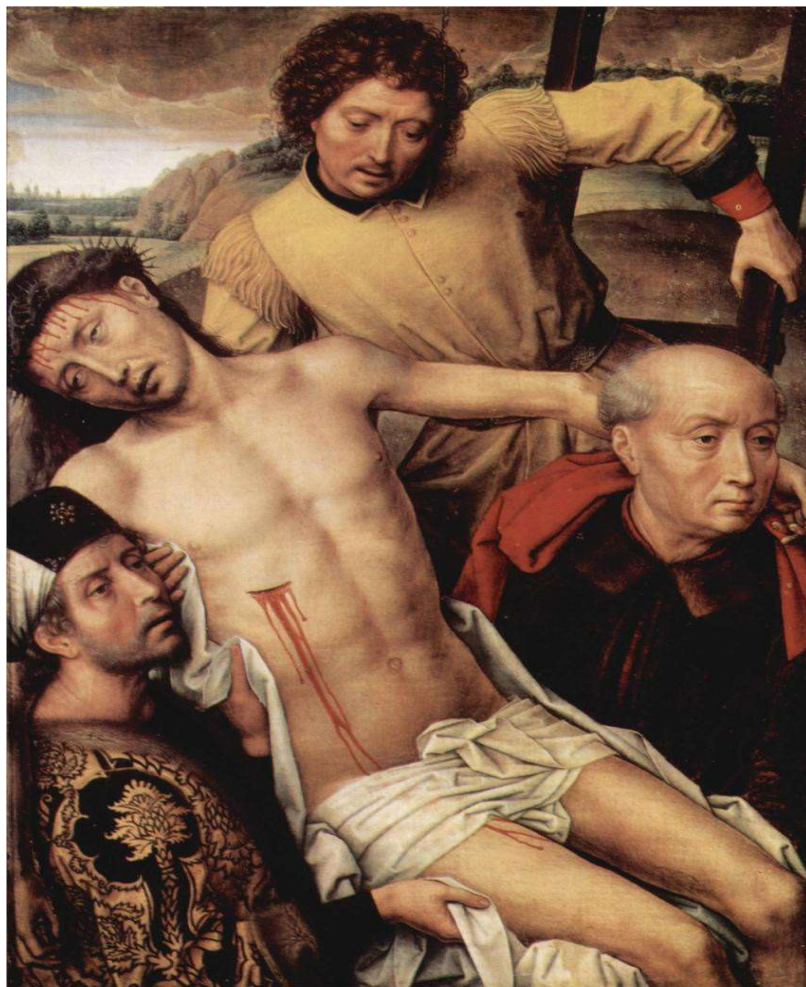
Enige kritische zin, laat staan protest van kunstenaars of intellectuelen tegen dit soort religieuze uitingen lijkt echter zo goed als onbestaande in Spanje. Ik kan mij niet indenken dat zoiets in een land als Frankrijk ook het geval zou zijn.

Volgens Marco heeft deze welwillendheid zijn oorsprong in het feit dat de processies geankerd zijn in authentieke volkse tradities en vooral: omdat ze losstaan van de kerkelijke instituties. Als zodanig heeft de officiële kerk weinig te maken met de organisatie van de Semana Santa feesten, benadrukt hij, het komt van de mensen zelf.

Granada, woensdag, 13 april

9u30, ontbijt op het dakterras van het hotel met zicht op de stad en het Alhambra. Zalig. Kort gesprek met een Franse Algerijn en zijn vriendin, die in Parijs wonen. De man blijkt in het bijzonder geïnteresseerd te zijn in de relatie tussen architectuur en water. Volgens hem waren de Arabieren meesters in hun dagelijkse omgang met water. Ze ontwierpen ingenieuze irrigatiesystemen en water als verfrissend element is overal aanwezig in hun bouwkunst en op een andere manier dan in onze westerse traditie. Bij westerse fontein staat bruisende verticaliteit voorop. Dit staat haaks op de rust en de horizontaliteit in de Arabische cultuur: een wateroppervlak dat schijnbaar stilstaat, toch voortdurend in beweging is en net niet over de rand stroomt. Het klinkt vrij aannemelijk en logisch maar zo had ik het nog niet bekeken.

Deze namiddag bezoek aan de Cappilla Real (naast de kathedraal). Deze koninklijke kapel in gotische stijl werd gebouwd als grafkapel voor de katholieke koningen met o.m. de graven van Johanna de Waanzinnige (moeder van Keizer Karel!) en haar echtgenoot Filips de Schone. Gelukkig hadden wij nog geschiedenisles in onze humanioratijd. Ik ben geschokt bij het zien van het reuzegrote en overigens prachtig retabel vlak achter het hoofdaltaar van de kapel. Het retabel bestaat uit een zestiental geschilderde taferelen en leest als een horrorfilm. Het stelt de val van Granada en de massale bekering van de Moren voor in een bijzonder realistische stijl. Bekering onder dwang wel te verstaan. Als je niet bekeerde werd je onthoofd, levend gekookt en nog van dat fraais. Ik kan me moeilijk voorstellen dat een priester hier de mis celebreert, terwijl je als gelovige deze gruwelijke taferelen van triomferend christendom en bijhorende wreedheid moet aanschouwen.

Kruisafneming Memling

En dan nog een verrassing. Palend aan de sacristie is er een klein museum. Naast werk van Botticelli en andere, minder bekende goden zien wij er pareltjes van Vlaamse meesters, allemaal werken uit de private collectie van de koningin. Smaak had ze dus wel. Vooral schilderijen uit de 15de eeuw, een Groeninge museum in het klein met als toppers een enigmatisch portret in warme kleuren van Dirk Bouts, de Kruisafneming van Memling en een gevoelig werkje van Rogier van der Weyden. Als schilder met zo'n schilderkunstige historische erfenis leven is zowel een zegen als een doem.

Cordoba, donderdag 14 april

De oude stad in Cordoba, zeker als je je niet tot het strikte centrum beperkt, is mooi. Veel prachtige huizen met smeedijzeren poorten en fleurige patio's, maar het bruist minder als Granada. Ik zie vooral Spaanse toeristen rondlopen in de oude stad, het merendeel van de Corduanen leeft buiten de oude stadskern.

's Avonds maken we onze derde processie mee.

Wanneer we nog iets willen eten hebben we in plaats van de normale 10 minuten stappen ongeveer anderhalf uur nodig om onze bestemming te bereiken. Reden: de duizenden mensen op straat en de processies die, met de nodige haltes, door de straten schrijden. De nacht van donderdag op vrijdag defileren immers alle broederschappen van de stad tegelijkertijd tot diep in de nacht. Bars en restaurants zijn dan de hele nacht open. Willens nillens worden we ondergedompeld en meegezogen in de massa. Soms moeten we wachten, soms kunnen we ons even tussen een cluster mensen heen wringen en zo weer een tiental meter dichterbij ons doel komen. Voor fobische mensen moet dit ongetwijfeld een nachtmerrie zijn. We zagen ook een man met een roslstoel in de massa. Een combinatie van wanhoop en gelatenheid bedekte zijn gezicht. Het ritueel zelf lijkt sterk op wat we in Granada hebben gezien. Een andere sfeer, dat wel. De opkomst is hier nog massaler en het lijkt er wat minder ingetogen aan toe te gaan dan in Granada. Wat mij bijblijft is een hartstochtelijke zigeunerzang als de paso met de lijdende christus wordt neergezet.

Tijdens de processie worden prentjes uitgedeeld met een afbeelding van de wenende madonna. Ik zie hoe een stoere bink met piercings het dankbaar in ontvangst neemt en koestert. Een punker met hanenkam een tiental meter verder doet hetzelfde. Ik zie de verstilling en de eerbied op z'n gezicht wanneer hij het Mariaprentje zorgvuldig in z'n portefeuille stopt. Het lijkt een paradox, die voor mij vreemd aandoet, maar hier blijkt niet.

Traditie is nog altijd een sleutelwoord in Spanje en dat verklaart mede de magie van de processies. 95 % van de Spanjaarden zou zich nog steeds met trots katholiek noemen, ook de jongere mensen. Zich katholiek noemen betekent daarom niet de zondagsmis bijwonen, maar wel dat men bepaalde katholieke tradities en riten aanhangt.

Clausgedicht van de week (ook een beetje bedoeld als tegenkracht). Ik citeer vier verzen uit het gedicht Kwartet 132. Ik ken ze ondertussen uit het hoofd, zo prachtig en typisch Clausiaans vind ik ze :

*Wat ben ik tussen mond en aars ?
Een zwellung, geloof ik, die uit haar schoot viel
en nu rolt naar een gat in de grond
en nog wat natrapt in de damp van het versgemaaide gras.*

Cordoba, vrijdag 15 april

Wie Granada zegt, zegt Alhambra, wie Cordoba zegt, zegt Mezquita. De Mezquita is een van de grootste moskeeën ter wereld en wordt beschouwd als het belangrijkste islamitische monument in het Westen. Het is even wennen aan de donkerte in het begin als we dit reusachtige gebouw binnentreden. Algauw echter wordt ons netvlies betoverd door een woud van zuilen dat uniek zou zijn in de geschiedenis van de architectuur.

864 zuilen in marmer zijn het, allemaal verschillend, uitgepuurd en in een rijke variatie van tinten. De ganse gebedsruimte is een subtiel spel van zachte lichtbronnen en schaduwen, iets wat ik pas na een tijdje rondwalen echt in mij opneem. Bovendien doorkruis ik de hele geschiedenis van Cordoba en Andalusië als ik door dit monument loop.

Wat de Mezquita echter buitengewoon bijzonder en tot een hallucinante ervaring maakt is de bouw van een kathedraal te midden van de moskee door een zekere Karel V! Dat zijn moeder Johanna de Waanzinnige heette en dat hij later enige spijt betuigde over deze beslissing (beslissing onder druk van zijn kardinalen) is geen excuus : dit tart alle verbeelding. Hoe langer je erdoor wandelt, hoe manifester het wordt...

Na bijna 4 uur rondwandelen, kijken, wegdromen en opnieuw kijken zijn we verzadigd. Tijd voor een café con lace op een terrasje.

Na wat zoekwerk weliswaar ontdek ik dat er wel degelijk een heleboel documenten en boeken bestaan over de Semana Santa. Er bestaan zelfs ganse encyclopedieën enkel over dit onderwerp! Uiteindelijk koop ik het unieke boek "Pasion e luz in Cordoba". Het boek is uitgegeven door een niet-commerciële Corduaanse Stichting. Het bevat mooie afbeeldingen en talrijke linken met de historische schilderkunst rond de thematiek van het lijdensverhaal. En dat er nogal wat geleden wordt in het christendom heb ik deze week al meermaals bevestigd gezien.

Hongerig als ik ben naar beelden, schaf ik mij ook een video over de processies in Sevilla aan. Achteraf bleek dit een minder goeie beslissing : teveel gericht op de toerist en op de buitenkant. Mijn interesse gaat vooral naar de dingen in de marge van de processie, de achterkant van het gebeuren, de emoties en de innerlijke drive erachter, iets waar de cameraman in kwestie maar heel sporadisch op focust.

We wandelen door de beroemde Joodse wijk, gelegen rond de Mezquita. In de 11de eeuw

was de Joodse gemeenschap in Cordoba de grootste van Spanje. Ook hier in Cordoba leefden Joden, katholieken en moslims lange tijd in relatieve harmonie. De Joodse wijk staat bekend als een dorp in de stad met weeral smalle, kronkelende straatjes en prachtige patio's vol bloemen. De massa's toeristen zorgen echter voor een domper. Van mooie dingen geniet ik het meest, als er niet te veel soortgenoten rond mij hangen. Een mooie tentoonstelling, gebouw of stuk natuur wil ik het liefst voor mij alleen... Het 'Casa Andalusi', een mooi gerestaureerd huis uit de 12de eeuw, toegankelijk voor bezoek, is een verademing.

In de Joodse wijk stoot ik tweemaal op een beeld van een zekere Maimonedes, een Joods Andalusisch filosoof. Selectieve waarneming natuurlijk.

Als filosoof probeert hij de visie van de Thora te integreren met de visie van Aristoteles en zette hij een stempel op het geestelijke leven van zijn stad. Hij schreef ook "een gids voor verdoelden". Schumacher schreef zo'n dertig jaar terug een voor mij prikkelend boekje met precies dezelfde titel, hetgeen erop wijst dat verdoeld zijn van alle tijden is.

Wist je trouwens dat de beroemde Romeinse filosoof Seneca, de man van het stoïcisme, ook afkomstig was uit Cordoba?

Toevallig (?) lees ik een boek met de titel : "van apatheia tot heftige liefde", waarin Seneca als referentiefiguur naar voor geschoven wordt. Het boek is een filosofische verkenning van het thema emoties en passies. Een aanrader, zeker voor hen die interesse hebben in zowel psychologie als filosofie. Boeiend is dat er doorheen het boek voortdurend verbanden worden gelegd tussen met name Seneca en figuren als Epicurus, Epictetus, Spinoza, Nietzsche tot en met de huidige neurowetenschappen. Een aantal basisinzichten uit de psychotherapie, in het bijzonder de cognitieve therapie, lijken zo geplukt uit de geschriften van voornoemde denkers.

"*Ik denk, dus ik voel*" is de thesis waar alles rond draait. Denken mag hier niet te Cartesiaans opgevat worden. Het gaat niet enkel om het bewuste, rationele denken, het omvat alles wat er - bewust en vooral ook onbewust - door iemands hoofd schiet en dat is veel : verwachtingen, herinneringen, aannames, inschattingen enz.

Het innerlijk conflict dat we allemaal kennen tussen wat ons hart zegt en wat ons verstand zegt, is in dat opzicht eigenlijk geen botsing tussen denken en voelen, maar tussen twee gedachten of overtuigingen. De tijdelijk sterkste gedachte (en het daarbijhorende gevoel) wint dan. Niet denken versus emoties, maar denken versus denken is dus het strijdtoneel!

Voor Epicurus, die meer gemeenschappelijk heeft met Seneca dan filosofiehandboeken ons doen geloven, heb ik altijd een zekere sympathie gekoesterd. Voor Epicurus betekent genot als levensdoel iets anders dan lust. Genieten betekent voor hem: geen pijn hebben voor wat het lichaam betreft en geen onrust ervaren voor wat de geest betreft. Hij licht dit toe als volgt: "*Want het is niet een eindeloze reeks drankgelagen en feesten, niet het genieten van schone vrouwen en knapen en ook niet het genot van lekkere vis en wat een rijk gedekte tafel zo al meer kan bieden, dat een vreugdevol leven geeft, maar eerder alleen het heldere denken dat alle verlangen en vermijden tot de bodem onderzoekt en van de waan verlost, die als een wervelstorm de geesten door elkaar schudt... Het is de innerlijke rust, kalm als het oppervlak van de stille zee, die het geluk of de vreugde of het ware genot uitmaakt.*" En dit wordt eerder bereikt door filosofisch in het leven te staan dan door te feesten, voegt hij eraan toe.

Cordoba, zaterdag 16 april

Het lezen over de levensfilosofie van Seneca en Epictetus roept herinneringen op aan hetgeen boeddhisten mij vertelden tijdens mijn Aziëreis, enkele jaren terug. Ook voor boeddhisten ligt de oorzaak van het lijden in het willen, in het begeren van dingen die niet in onze macht liggen plus de gedachten die daarmee samenhangen. Ook boeddhisten wijzen erop dat gevoelens als woede, haat, angst, jaloezie gevoelloos maken: als ik woedend ben of jaloers maakt mij dat ongevoelig voor wat andere mensen beweegt. Is het dan verkeerd woedend of jaloers te zijn? Als zodanig niet. Gevoelens zijn wat ze zijn, dat blijft mijn uitgangspunt. Het gevoel geeft mij informatie, het geeft aan welke gedachte of overtuiging ik op dat moment het meest geloof. De 'ik denk, dus ik voel' benadering gaat in beide richtingen en betekent dus ook - en dat durven sommigen weleens vergeten - dat ik eerst contact maak met mijn gevoelens en ze ernstig neem. Vooraleer ik de onderliggende, onjuiste overtuiging kan veranderen, moet ik eerst de gevoelens die dat signaleren bestaansrecht geven. Gevoelens zijn altijd onze objectieve bondgenoten, zolang we er niet in zwelgen...

Het nastreven van gelijkmoedigheid, innerlijk evenwicht, rust, het klinkt aantrekkelijk. Toch blijf ik met de vraag zitten of de prijs van de remedie niet hoger is dan de prijs van de kwaal. Het doet me denken aan een uitspraak uit Nietzsches Zarathustra: "een mens moet chaos in zichzelf hebben, wil hij het leven schenken aan een dansende ster." Als Shakespeare, Mahler en Picasso innerlijk evenwicht hadden gevonden, zouden ze dan ook Hamlet, de 5de symfonie en Guernica hebben geschreven of geschilderd? Werkt het teveel streven naar innerlijke rust niet levensontkennend ook? Mijn voorlopig besluit is dat ik die innerlijke rust wil voorbehouden voor op mijn zeventigste -zittend onder een appelboom - in plaats van er nu al een levensdoel van te maken.

Cordoba staat bekend als de stad van de patio's. We willen zeker naar het El Palazio de Viana voor een wandeling in de binnentuinen rond het paleis. Schitterend gewoonweg. Dertien patio's met elk een heel aparte sfeer en functie. Patio's met arcaden, met waterbekkens, tuinen, bloemperken, binnenplaatsen met sinaasappelbomen en mooie blauwe regens... Ik ben niet direct het type dat tuinen gaat bezoeken maar dit was een weldaad voor het oog en bij uitbreiding voor het hele lijf. De troost van de schoonheid, ze bestaat.

We bezoeken Medinat Azahara, 8km van Cordoba. Het gaat om de ruïnes van een stad,

gesticht in de 10de eeuw door enen Abd Al-Rahman III. We zien resten van tuinen, paleizen, administratiegebouwen, woningen, een moskee. Het best bewaarde gebouw was het paleis van de kalief. Het omvat een prachtige reeks hoefijzerbogen, ondersteund door roze en zwarte marmeren zuilen. Alle muren zijn bedekt met bladeren en plantenmotieven in stucwerk. Fenomenaal wat daar aan energie en métier in steekt. Net als in de Mezquita gaan macht en esthetiek ook hier een perfecte symbiose aan. Naast de esthetiek van dit paleis fascineren mij echter vooral de ruïnes an sich. De 'poëtica van de ruïnes' lijkt wel een constante in mijn reizen, vooral in Italië, maar zeker ook in Cambodja toen ik er de Angkortempels kon zien en ervaren. Wat is het precies dat mij zo raakt in ruïnes? Wat zet de mechaniek van de ontroering in gang, zoals Kopland dat noemt, waardoor er iets losspringt zoals bij een sleutel die in een slot past? Niet zozeer de archeologische waarde; de vele bordjes met al de gissingen over de oorspronkelijke vorm, indelingen en functies van de gebouwen vind ik zelfs vaak irritant. Nee, ruïnes raken me omwille van hun incompleetheid, vanwege de tand des tijds die er gretig zijn sporen heeft achtergelaten, vanwege het onkruid, de mossen, de scheuren...

We maken een wandeling naar het San Jeronimo, een oud klooster in de bergen enkele km verderop. Het verwilderde en totaal verlaten pad ernaartoe is een verademing na de relatieve drukte in Medinat. Het klooster zelf is niet toegankelijk want privé. We hebben het geluk er de conciërge aan te treffen. Als we hem uitvragen over de zwarte stieren, die daar schijnbaar vrijelijk rondliepen stelt hij ons gerust en raken we in gesprek. Resultaat : we mogen toch eventjes binnen om de mooie binnentuin en -koer te aanschouwen. Die paters hadden smaak en wisten van aanpak.

We zetten ons op een muurtje, rug aan rug, en genieten woordeloos van de stilte, het groene, heuvelachtige landschap, de intensiteit die in de lucht hangt.

Flamenco was voor mij een onbekend terrein. Op de radio hoor je het nauwelijks, alhoewel Wannes Vandevelde, pleitbezorger van de flamenco muziek in Vlaanderen, mijn interesse al had weten te prikkelen.

Flamenco is misschien wel de meest zuivere uiting van wat de Andalusische ziel bevat aan pijn, liefde, hoop. Historisch gezien zijn het vooral de Andalusische zigeuners die de flamenco begin 19de eeuw in Spanje hebben geïntroduceerd . Voortdurend verjaagd en vernederd door hun omgeving, zongen ze flamenco om hun leed te verzachten.

Op advies van een kenner, die we in een flamenco winkeltje ontmoetten, maken we in Huerto del Loro, een kleine, lokale bar, voor zes euro een schitterende performance mee : drie vrouwen en een gitarist die de ziel uit hun lijf zingen, springen, dansen. Een van de drie dames, een zangeres met een stem als een aardbeving, stuurt het ganse gebeuren. Als ze zingt, wordt ze begeleid door ritmisch handgeklap en korte aanmoedigende of opzweepende zinnestukjes van de twee andere vrouwen. De twee danseressen zijn eveneens verbluffend : kracht, passie, beheersing en elegantie in één act de présence. De jonge gitarist met twinkelende oogjes en licht open mond heeft er zichtbaar plezier in. Z'n gitaarspel is virtuoos maar ook meer dan dat. Virtuositeit kan nogal eens ontaarden in overstatement of gladheid en dus vervelend worden. Op dat punt is het niet anders in de muziek dan in de beeldende kunst. Hier is dit allerm minst het geval. Zelden zo een intensiteit en bezieling meegemaakt tijdens een optreden.

Die heel aparte vonk tussen de flamenco artiest en het publiek heet men hier "*duende*". Het staat dicht bij de 'saudade' van de Portugese fado vermoed ik. Maar als zodanig bestaat er geen Nederlands equivalent voor. In mijn aanvoelen kun je het best omschrijven als een mengeling van trots, vurige melancholie en levenskracht. Dat is het waar flamenco artiesten voor staan.

Cordoba, zondag 17 april

Wordt het woord passie in ons taalgebied niet te gemakkelijk in de mond genomen? Wordt het niet te weinig onderscheiden van zoiets als 'bezieling' of 'gedrevenheid'?

Graag maak ik een onderscheid tussen die twee. Etymologisch gaat passie terug op het Latijnse pati, hetgeen letterlijk lijden betekent. Bij passie word je gestuurd door je emoties in plaats van dat jij je emoties stuurt. In die betekenis staat het haaks op wat Daniel Goleman emotionele intelligentie noemt. Bovendien heeft het vaak iets destructiefs in zich. De schrijvers van Griekse tragedies hebben dat goed begrepen en uitvergroot. Jaloezie, wraak, onmogelijke liefde, extase, blinde woede en de zielenpijn die daar telkens mee samenhangt, het zijn klassieke thema's geworden. Nog altijd worden ze gespeeld en verfilmd: Medea, Antigone, Oedipus....

Ook Cordoba heeft z'n Museum voor Schone Kunsten, gratis toegankelijk voor burgers van de EU. Niet echt een must. Daarnaast bevindt zich het museum van Julio Romero de Torres, een schilder van het begin van de 20ste eeuw, vrij bekend in de regio. Zijn mooie, 16de eeuwse en als museum ingerichte huis hangt vol schilderijen van (vooral Corduaanse) vrouwen met duistere blik en erotische uitstraling. Een paar sterke werken, dat wel, o.a. een Salomé schilderij en enkele mysterieuze portretten. Die man kon inderdaad schilderen. Maar vakmanschap en/of virtuositeit leiden niet steeds tot interessante kunst. Het cliché ligt vaak op de loer en dat is jammer. "Less is more" zou in dit museum zeker van toepassing zijn.

Het brengt mij op een vraag waar ik de laatste tijd zelf mee bezig ben en weleens van wakker lig. In mijn schilderijen kies ik voor direct sprekende en verleidelijke beelden die ik tezelfdertijd problematiseer door de wijze van schilderen en door de op het beeld aangebrachte tekst.

Ik beweeg mij graag in dat spanningsveld tussen verleiden en verwarren, tussen herkenning en frictie, ervan uitgaand dat de twee extremen oninteressante kunst opleveren. Het komt erop aan op een heldere manier raadselachtig te zijn!
Een van de vragen waar ik mee worstel is dan ook : hoe ver moet je gaan met die

verleiding, hoe ver mag je gaan om de toeschouwer in het beeld te trekken ? En wat gebeurt er dan als je de toeschouwer eenmaal binnen hebt? Wat hebben mijn schilderijen de toeschouwer nog voor interessants te vertellen voorbij het beeld? Hebben ze iets te zeggen dat de anekdotiek van het 'verhaal' of het louter bezig zijn met het vormelijke overstijgt? Voor een schilder zijn dit serieuze vragen.

Schilderen is natuurlijk altijd het scheppen van een illusie maar dat wordt gevaarlijk of ronduit oninteressant als het imponeren wordt. Je vindt dat bijvoorbeeld heel vaak terug bij de klassieke, 17de-eeuwse Hollandse stillevenen. Je ziet een vaas in glas en daarin dan het hele interieur weerspiegeld, zodat je denkt: die kan héél goed schilderen maar de vraag is: wat wil hij of zij ermee ?

Ik wil in ieder geval meer. Door 'verleidelijke' schilderijen te maken, hoop ik de toeschouwer te pakken. Eenmaal opgesloten in dat beeld wil ik dat hij zich afvraagt : is het eigenlijk wel zo mooi ? Ik hoop dat er een soort ver-still-ing groeit, dat hij gaat verwijlen in dat schilderij waardoor hij bijvoorbeeld ook de melancholie gaat zien die in dat werk schuilt. Hij ziet dan iets dat eigenlijk onzichtbaar is, maar dat hij wel kan voelen. Dat is essentieel voor een goed werk. Dat is de reden waarom schilderkunst ons al honderden jaren fascineert en blijft fascineren.

Dat zoiets vaak koorddansen is en dus een onderneming waardoor je als schilder vrij kwetsbaar wordt, moet je erbij nemen. Wie zei ook weer dat alles van waarde weerloos is?

We dineren in een Chinees restaurant met uitzicht op zee en op de jachthaven van Villa de Joyosa. Het geklots van de golven, de zon die langzaam haar dagelijkse avondritueel voltrekt en neerzakt in de zee, de zacht klinkende pianomuziek op de achtergrond, het samen tafelen, het kaarslicht..., alles verzamelt zich tot één groot romantisch cliché. Volmondig zeg ik ja tegen het cliché, vanavond toch.

Vanavond in bed samen nog een film van Louis Malle bekeken op onze pas gekochte laptop: " l'ascenseur pour l'échafaud". Een Nouvelle Vague film uit 1957 over passie en misdaad.

Luxe is dat. Vrij simpel scenario en toch sterk door zijn sfeerschepping. Het beeld van de in de nacht rondlopende Florence - gespeeld door Jeanne Moreau -op zoek naar haar minnaar, op de tonen van een meeslepende Miles Davis, is een beeld dat zal blijven hangen.

Callosa, maandag 17 april

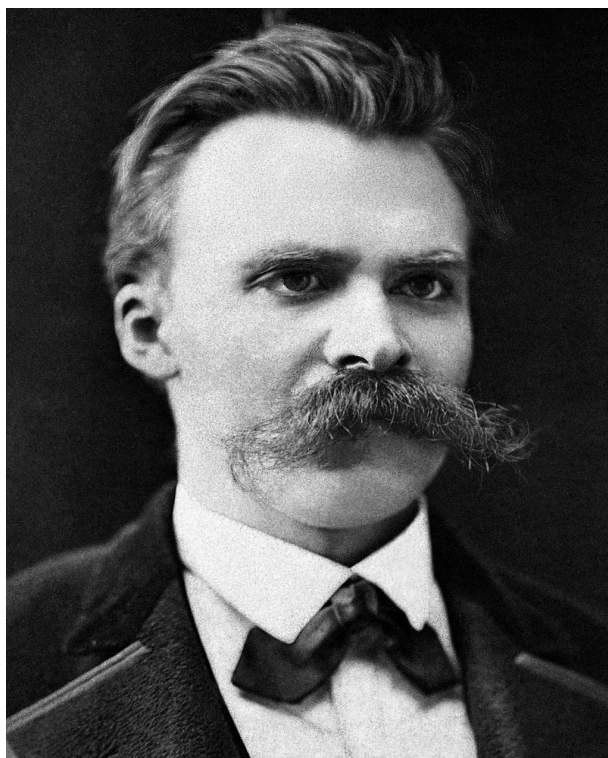
Reizen is voor ons ook boeken lezen en op terrasjes zitten. Mia leest het boekje over Nietzsche in de De Morgen-reeks over filosofen.

Als de naam Nietzsche valt komt er meestal een stortvloed van indrukken,gedachten, associaties en gevoelens over me heen.

Nietzsche is een baanbreker, een wegbereider, hij heeft iets profetisch. Krasse uitspraken zijn hem niet vreemd en niet voor niets wordt hij de filosoof met de hamer genoemd. Ongetwijfeld is hij één van de meest invloedrijke denkers van de moderne tijd.

Nietzsche was allesbehalve een systeembouwer zoals Kant of Hegel. Integendeel, hij is eerder een 'literair' filosoof, die kiest voor het fragmentaire, voor het aforisme, voor de pathos van het leven, voor de aarde en de chaos. Daarom hou ik van hem.

Als 'dichter' vind ik hem te bombastisch, te belerend. En al schrijft hij bij momenten heel scherpzinnig, als 'filosoof' vind ik hem te onhelder, te weinig coherent, en daarom ook gemakkelijk te misbruiken.

Toch is hij voor mij een extreem boeiende figuur. Veel kunstenaars en schrijvers zijn op één of andere manier schatplichtig aan hem. Zijn filosofie is een ethisch-esthetisch appel aan de mens om zichzelf te overstijgen en tot het uiterste van zijn mogelijkheden te gaan. Anderzijds is zijn denken een voortdurende ontmaskeringsactiviteit: waarheid, moraal, religie zijn een illusie, een leugen, een subjectieve strategie om een op zich chaotische werkelijkheid vertrouwd en hanteerbaar te maken.

Centraal daarbij is zijn concept van de machtwil, los van elke morele betekenis, een soort diepere drijfveer die de natuur en alle leven vormgeeft. En dat is het ook wat volgens hem ons streven naar zogenaamde objectieve kennis stuurt. "Kennis bestaat niet in het objectief en belangeloos doorgronden van de dingen, maar in het herkenbaar maken van een werkelijkheid die, zonder ordenende wetmatigheden, afschrikwekkend en onleefbaar zou worden." (P. De Martelaere, 1996). Als zodanig komt dit voor Nietzsche neer op een weigering om het leven, in al z'n chaos, voluit in het gezicht te kijken.

Nietzsches wereldbeeld draagt iets tragisch en hard in zich. De Martelaere formuleert het zo: "Hij lijkt de voorkeur te geven aan een onleefbare 'waarheid' boven een leefbaar compromis." Het lijkt er sterk op dat zijn Uebersich-ideaal de mens lijkt aan te sporen om zijn menszijn te overstijgen in een soort hogere bestaansorde. Maar paradoxaal genoeg klinkt dit dan weer heel moralistisch en zelfs 'religieus'.

Hoe dan ook, Nietzsche is erin geslaagd mijn wereld als adolescent op zijn kop te zetten. Hij is erin geslaagd de zekerheden die ik na een eerste puberteitscrisis had opgebouwd grondig door elkaar te schudden. Als links-progressieve student geloofde ik in een universele moraal, in de idealen van de Verlichting, in vooruitgang, in de maakbaarheid en verbeterbaarheid van de samenleving, in altruïsme, in maatschappelijk engagement... Bij nadere lezing van Nietzsche bleken al die idealen in hoofdzaak uitingen van wat hij noemt een zwakkere en decadente Wille zur Macht, van ressentiment.

Overtuigend ontmaskert Nietzsche de (bestaande) moraal als een list: het gaat enkel om strategieën en belangen, waarvan men zich vaak niet eens bewust is. Dus weg ermee! De bodem van waarden en normen onder mijn voeten zakte weg en ik viel in één groot gat.

Maar Nietzsche is geenszins een nihilist. Hij pleit voor een omkering van de waarden. Hij pleit voor een sterke, levensbeamende machtswil, die volop ja zegt tegen het leven an sich met zijn chaos, z'n vreugdes en zijn verschrikkingen, tegen alles wat op je weg komt. Voortdurend plaatst hij dit tegenover de machtswil van de 'zwakke naturen', eigen aan religies en politieke ideologieën, die het leven in wezen ontkennen.

Wat mij dan het meeste aanspreekt in Nietzsche?

Samen met de idee dat elke 'waarheid' perspectivistisch is en dus vertekend en vervormd, is het precies dat aspect van radicale levensbeaming, het 'amor fati' (liefde tot het lot), los van iedere waarheid of moraal, die mij het sterkst heeft beroerd.

Nietzsche is voor mij evenzeer existentieel psycholoog als filosoof. Niet toevallig was de titel van mijn laatste reeks schilderijen "Alle Lust will Ewigkeit", een referentie naar Nietzsche.

Callosa, dinsdag 18 april

Deze namiddag een mooi gedicht herlezen in de bundel Zeezucht van Hugo Claus, voor mij samen met Leonard Nolens nog altijd een van de groten in onze Vlaamse poëziewereld:

Kooi

*De wereld een kooi
De aarde kraakt*

*Is dit de tijd van enkelingen
door kind noch kraai
vermenigvuldigd?*

*De lucht bespat met meeuwen
Hun gladde veren
Hun glimmende dooi*

*Het tederste lawaai
in de kamer is jouw hartslag*

Telkens ik in een luchthaven kom ben ik er verwonderd over hoe ze, waar ook ter wereld, quasi copieën zijn van elkaar. Veel drukte, structuur, efficiëntie en een eerder cleane, anonieme sfeer. Uniformiteit ook, ondanks het feit dat je er mensen van alle nationaliteiten ziet.

Dat gevoel ontbreekt mij totaal in een treinstation. Integendeel zelfs, treinstations hebben vaak iets gezellig. Vergelijk maar eens het stationsbuffet van pakweg Gent of Brussel-Centraal met een buffet in de luchthaven. Een hemelsbreed verschil.

Een luchthaven ervaar ik eerder als een moderne manifestatie van de steeds toenemende globalisering.

Al heb ik sympathie voor de andersglobalisten, ik ben niet wat je noemt een anti-globalist. De maatschappelijke evolutie is wat ze is, heb ik ondertussen geleerd. Alles verandert en

blijft voortdurend hetzelfde. Sommige dingen kun je en hoef je niet tegen te houden, net zoals je de stroom van een rivier niet kunt tegenhouden. Je kunt er wel eventueel de richting van bijsturen.

Toch blijft die schrik dat onze wereld één grote luchthaven wordt, waarin eigenheid en diversiteit steeds zeldzamer worden.

Bij het verlaten van de luchthaven check ik of ze geen Vlaamse krant in huis hebben. De gemiddelde, nederlandstalige Costa Blanca toerist is overduidelijk geen de Morgen- of de Standaardlezer. Wel wordt mijn aandacht getrokken door de schreeuwerige kleuren en dito titels op de voorpagina van het Laatste Nieuws. "Verhofstadt eist keiharde aanpak", "Jongetje verstikt door zijn stiefvader", "Kust tevreden over het paasweekend", "Geen genade voor moordenaar Joe van Holsbeek" enz... Ik voel de ergernis fysiek. Neem het editoriaal van Luc van der Kelen weg en wat overblijft is een krant vol platheid, populisme en spektakelnieuws, handig inspeland op de onderbuikgevoelens van zijn lezers. De afstand tussen rechts en extreem-rechts wordt er bijzonder klein door.

Gisteren wat nader kennismaking met mijn vrouwelijke collega, die werkt in het huis naast mij. Jean-Marie is een Nederlandse kunstenares werkzaam in de Academie van Utrecht en ook nog actief als grafisch ontwerpster bij een uitgeverij. Samen met haar man Jos verblijft ze hier voor 2 maand en komt ze hier voor de vierde maal! Ondanks haar leeftijd en gezondheidsproblemen is zij één en al vriendelijkheid, vitaliteit en enthousiasme. De Hollandse nuchterheid en afstand is hier ver te zoeken. Ik hoor dat ze begin mei binnen moet voor bestraling. Voor de derde keer zit de kanker in haar lijf. Er overvalt mij een eng gevoel, een combinatie van opstandigheid en onmacht. Kanker is één van die dingen des levens waar ik geen weg mee weet. Mijn moeder is erdoor geveld, mijn vader, mijn grootmoeder en een resem bekenden, die allesbehalve al kankerend door het leven stapten.

Vraag:

Amor fati betekent alles wat op mijn weg komt verwelkomen. Waar ligt het verschil tussen bevestiging en berusting als Nietzsche het over amor fati heeft?

Callosa, woensdag 19 april

Door burenlawaai vroeg wakker. Ik steek het licht aan, werp een vluchtige blik op mijn uurwerk maar vind het te vroeg om op te staan.

Mijn linkeroog dichtknijpend kijk ik met mijn rechteroog naar het licht dat op mijn neusbrug en neusvleugel valt. Het is alsof ik naar een onscherp maanlandschap kijk. Als ik vervolgens mijn neusvleugel ritmisch op en neer beweeg zie ik een kloppend hart...

Daar zo liggend realiseer ik mij dat we nooit de voorkant van ons gezicht kunnen waarnemen -voor waar aannemen-, tenzij op de wijze dat Narcissus dat deed via mediatie van een spiegel of een wateroppervlak. Een spiegelbeeld, hoe minimaal ook, vervormt altijd, is nooit het werkelijke beeld. Wat geldt voor ons gezicht, het uiterlijke zelf, geldt dit niet des te meer voor ons innerlijke zelf of wat daar moet voor doorgaan? Ook om onszelf te zien, of fragmenten daarvan, hebben we spiegels nodig en wat anders kan dat zijn dan een niet-ik, de ander, vreemd aan mij en toch vertrouwd : een partner, een goeie vriend, een collega? Maar ook op die waarneming zit altijd ruis. Iets zien betekent per definitie ook iets niet zien. Elk zien is vanuit een specifiek perspectief, met de vertekeningen en vervormingen die kenmerkend zijn voor ieder perspectivisme.

Ik sta op. Voor ik een douche neem kijk ik in de spiegel. Ik kijk mezelf in de ogen. Ik kijk in de spiegel naar de spiegel van m'n ziel. Ik zie vooral slaperigheid, van die ziel zie ik niet veel.

Ik heb afgesproken met twee vrijwillige medewerksters van de Fundación die even mijn atelier komen bezoeken. Boeiend gesprek. Ik heb een enorm respect voor het artistieke idealisme van de familie Knecht-Drenth en de inzet van deze vrijwilligsters, die mijn low budgetverblijf hier in Callosa mogelijk maken. Dat ook de Vlaamse Gemeenschap mij hierin steunt vergroot nog mijn erkentelijkheidsgevoel.

Het ritueel van een dagboek schrijven is natuurlijk een vorm van zelfspraak, een innerlijke monoloog. Doordat ze taal krijgen worden herinneringen, ervaringen, gedachten, gevoelens er heviger door. Ze krijgen een platform.

In zoverre je dit meedeelt aan de buitenwereld, is het evenzeer een tweespraak, een vorm van communicatie met je vrienden en je omgeving. Terwijl je schrijft, kijkt op de achtergrond de lezer over je schouder mee.

Bij mij gebeurt het in vlagen. Soms maanden niet en dan dagelijks. Niets moet. Het hangt af van wat me toevalt op mijn pad. Als ik op reis ben, in het bijzonder als ik alleen reis, doe ik het steeds. Op reis zijn de indrukken die op mij afkomen veelvuldiger, of beter, ik maak er meer ruimte voor, ik ben ontvankelijker. Als ik de dagboeknotities van mijn driemaandelijke reis door Azië, een paar jaar terug, herlees, komt er een film naar boven met beelden en betekenisvolle anekdotes die anders allang in de vergeetput van de tijd waren geraakt. Het verleden, meer bepaald mijn beleving ervan, wordt er een beetje minder voorbij door. En dat is een deugddoend gevoel.

Zoals schilderen en tekenen is schrijven een van de vele manieren waarover een mens beschikt om wat 'greep' te krijgen op de werkelijkheid, op de wereld en hoe hij zich daarin beweegt. Als zodanig heeft het vaak iets bezwerend. Was het trouwens dat niet wat ook de eerste grotschilders lang geleden al beoogden?

Callosa, donderdag, 20 april

Een oud vrouwtje met wandelstok, haar gezicht één grote rimpel, schuift cm per cm het steile gedeelte van de Calle Molina omhoog. Ze pauzeert af en toe, geniet van het resultaat van haar gedoseerde inspanning. Ze verlangt niet wat niet in haar mogelijkheden ligt, ze doet voluit wat ze wel kan en vooral, ze heeft de intuïtie om het onderscheid te maken tussen die twee. Is dat niet een definitie van wijsheid ?

Waarom vraagt men in interviews zo vaak aan schrijvers of schilders : waarom schrijf je? Of waarom schilder je? Het is een vraag die men nooit stelt aan bakkers,loodgieters of bouwvakkers.

De voorbije weken was het hier heerlijk warm, gemiddeld 25 graden. Het besef dat op het thuisfront de aprilse grillen de plak zwaaien maakt mijn genot nog groter. Sinds eergisteren echter staan hier ook de hemelsluizen open: meestal korte, maar vrij hevige buien. Als ik naar de plaatselijke supermercado ga, stroomt en gutst het water naar beneden in de steile straatjes. Mijn schoenen zijn doornat.

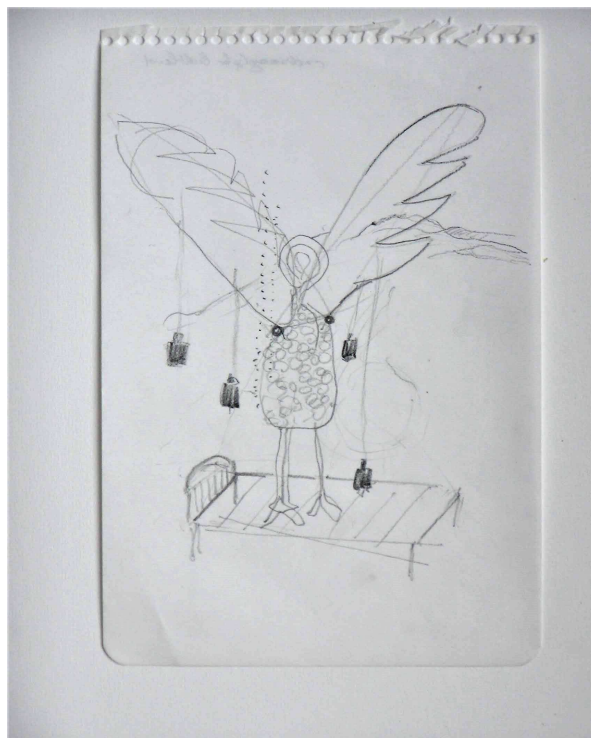
Twee jaar geleden was in dit bovenste deel van de stad nog geen riolering voorzien. Naar buiten gaan bij hevige buien was ronduit gevaarlijk. De kans was groot dat je als argeloze voetganger werd meegesleurd met de regen- en modderstroom!

Al vier dagen ontbijt zonder koffie of thee omdat het niet compatibel is met homeopathie. Ik heb de laatste dagen weer last van mijn sinussen. Ongeveer eenmaal per jaar overkomt het mij. Hydrastis 4CH, een homeopathisch middel, zorgt ervoor dat het vrij vlug verdwijnt. Bij mij werkt het dus, homeopathie, alle wetenschappelijke scepsis en tegenargumenten ten spijt. Tot placebo-effect is dit niet te herleiden en het blijft mij als fenomeen verwonderen. Het is niet omdat iets werkt dat het ook 'waar' is hoor ik professor Dedijn in de aula terecht declameren, maar deze theoretische bekommernis kan niet op tegen het praktische resultaat: sinussen die zich terug openen en een kop waar alles weer kan stromen.

Callosa, vrijdag 21 april

Ik ben op goeie weg. Naast de dagelijkse yoga-zonnegroet, toch een bescheiden vorm van meditatie, die ik hier met plezier terug beoefen, ben ik sinds kort weer beginnen tekenen. Tekenend is voor mij, meer dan schilderen een 'kuisbeurt' van de geest, een vorm van rituele reiniging. Althans, zo heb ik dat sterk ervaren de laatste dagen. Uit sommige van die tekeningen kunnen schilderijen voortvloeien, maar het zijn zeker niet in eerste instanties voorstudies of iets dergelijks. Het zijn eerder schetsen, krabbels, die opborrelen vanuit het onbewuste of impressies, beelden die ergens vooraan in het geheugen zijn blijven hangen en een onmiddellijke, bijna naïeve vertaling op papier krijgen. Doel is niet zozeer het resultaat, maar het proces op zich. Tekenend als een soort artistieke vrijplaats dus.

Zalig vind ik het om mij, tot laat in de nacht, over te geven aan de stroom van lijnen, ritmes, beelden, die al tekenend hun weg vinden op het papier.

Vroeger had tekenen alles te maken met aandachtig waarnemen en nauwkeurig weergeven. Ook ik heb destijds aan de Leuvense tekenacademie geleerd oog en hand vloeiend op elkaar af te stemmen. Uiteraard heeft dat zijn waarde, maar in dit geval werkt het omgekeerd. Als ik naar potlood, waterverf en/of inkt grijp gaat het niet om het weergeven van een uitgewerkt concept, noch van iets buiten mezelf. Nee, het begint

binnenin: een gewaarwording, een vaag gevoel, een stemming, een embryonale gedachte, die ik buiten mezelf probeer te plaatsen en vrij 'direct' vorm geef. Meestal ontstaan er meerdere tekeningen na elkaar, waarbij de ene de andere oproept.
Een zeker gevoel van zwaarte is mij niet vreemd, maar vandaag is alles vederlicht!

Onderwerpen in de strikte zin van het woord zijn er niet, als ik teken, hoewel bepaalde motieven repetitief terugkomen. De metaforische betekenis van de beelden laat ik volledig over aan de eventuele toeschouwer. Het mooie ervan is, vind ik, dat de grenzen tussen toeval en intentie voortdurend verschuiven en vervagen. Het dwangmatige, het obsessieve in mij, en vermoedelijk in elke kunstenaar, kan erdoor nog meer aan zijn trekken komen. Het is een tijdje geleden dat ik dat autonome tekenen nog heb beoefend. Ik ben verrast door de transformerende kracht die ik er voor mezelf in ontdek en heel benieuwd naar meer van dat.

Is het onze onvolkomenheid of de grenzen van communicatie die expressiedrang soms zo hevig kunnen maken?

Kijk naar de gevangene in zijn cel. Geef hem pen en papier en hij zal de beslotenheid van zijn vier muren proberen te doorbreken door te schrijven of beelden te maken. De gedachten zijn vrij, jawel, in extremis is vrijheid een product van de geest, maar dat product heeft een vorm of verpakking nodig !

Het tekenen heeft veel weg van een droomtoestand, maar dan één waarbij je je bewust bent van het feit dat je droomt. Je gaat aan je tekentafel zitten en je weet inderdaad niet waar je gedachten je heen voeren. En toch is het geen vrijblijvende variëteit op de beruchte "écriture automatique". Ergens zit daar ook iemand anders, een soort innerlijke controleur, die het allemaal een beetje in de gaten houdt. Er bestaat zoiets als een beeldende logica of toch iets in die zin.

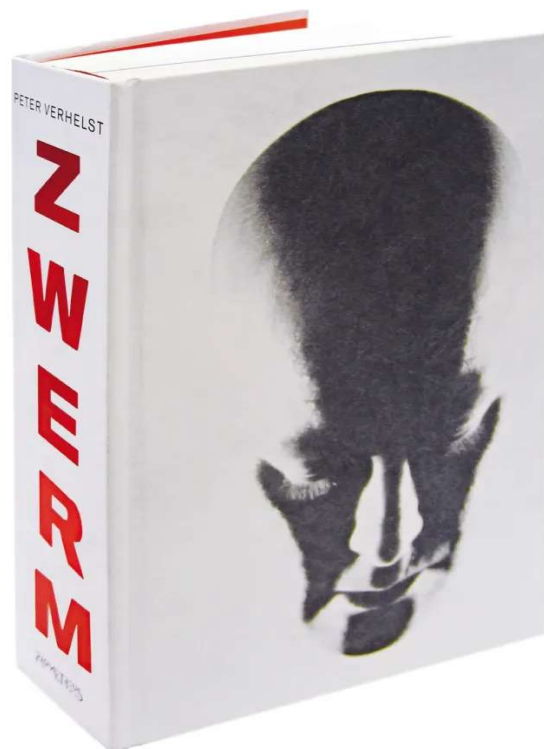
Iedere morgen wandel ik naar de bakker met voor mij de berghellingen, badend in het nog zachte ochtendlicht. De bakkerin en haar dochter raken blijkbaar aan mij gewend, gezien hun glimlach van herkenning telkens ik er binnenkom. Mijn Spaanse woordenschat beperkt zich daar tot una pane integral, ola, adios en gracias. Meer moet dat niet zijn om een brood te kopen.

Al kan dit in andere gevallen weleens tot komische situaties leiden. Ik neem mij voor een volgende keer een boekje 'Spaans voor beginners' aan te schaffen.

Callosa, zaterdag 22 april

Ik had ze reeds opgemerkt in Cordoba, maar ook tot in Callosa zijn ze doorgedrongen. Overall kom je ze tegen, de affiches over geweld tegen vrouwen. De regering Zapatero kiest gelukkig voor een meer sociaal beleid en een gericht milieubeleid dan zijn conservatieve voorgangers. Er is een wetsontwerp dat het geweld binnen het gezin wil terugdringen. De situatie is werkelijk ontspoord : ik verneem dat er in 2003 meer dan 50.000 klachten waren, waarvan de meeste niet eens behandeld werden!

De nieuwe mens zal viraal zijn of niet zijn. Het is één van de motto's op de zwarte bladzijden midden het nieuwe boek van Peter Verhelst. Het boek heet "Zwerm", heeft als ondertitel 'de geschiedenis van de wereld en het werkt ook als een virus naar de lezer toe.

De figuur Peter Verhelst intrigeert mij om meerdere redenen. Ik ken hem indirect via een schildersvriend, die samen met hem les gaf aan 'de bakkers en slagers' in Brugge. Bovendien ben ik zowat 25 jaar geleden, toen ik mij nog aan gedichten waagde, samen met hem ooit opgenomen in een poëziebloemlezing van de Vlaamse Club Brussel. Toen al was duidelijk dat hij zich onderscheidde van de rest van het gezelschap. En een paar maanden terug heb ik de man meegemaakt tijdens een interview rond z'n nieuwe boek in Boekhandel Dereyghere. De reacties van critici zijn gemengd, en gemakkelijk leesbaar ziet deze kanjer van 666 bladzijden er ook niet onmiddellijk uit.

"Het is een roman die via Europa, Israël, Palestina en New York in de tijd terugkeert naar de oerknal zelf, naar het ontstaan van de eerste droom", zo staat het op de achterflap van het boek. Het hele boek is een pleidooi voor onzuiverheid en verscheidenheid, voor continue besmetting, ingaand tegen de heersende politieke trend die alleen maar een zuivere maatschappij wil, wetende dat dit nooit meer kan. Volgens Verhelst willen we blijven geloven in 'het sprookje van het fort Europa, net zoals we blijven geloven in het onaantastbare individu of het kiemvrije lichaam'.

Ondertussen heb ik een veertigtal pagina's in het boek gelezen en het lijkt aan de winnende hand: het palmt mij in. Verhelst schrijft zeer filmisch en roept nogal apocalyptisch aandoende beelden op. Het verhaal is niet lineair, eerder van de orde van de droom of de nachtmerrie, er spelen diverse verhaallijnen door elkaar. Ik moet vaak denken aan de film 'Mulholland drive' van David Lynch als ik dit boek lees. Dezelfde plasticiteit, dezelfde onheilspellendheid, dezelfde raadselachtigheid.

Callosa, maandag 24 april

Ik hoor Stefan Hertmans in een cassette-interview vertellen dat er in hem als ouder wordende man een stuk roes terugkomt, de roes van het leven. Hertmans is 55, ik ben

48...De roes, niet als het verliezen van het verstand, voegt hij eraan toe, wel als het moment dat je heel veel dingen tegelijkertijd kunt navoelen en beseffen.

Ik luister steeds minder naar muziek terwijl ik hier in aan het schilderen ben. Hangt dit samen met het feit dat ik als schilder vooral ben geïnteresseerd in de stilte voor de storm in plaats van die stilte na de storm? Een bekend Vlaams schilder beweert dat beelden, die geluid of muziek oproepen, hem niet interesseren. Ik geloof dat ik hem beter begrijp nu.

Callosa, woensdag 26 april

Ik ga liggen op m'n bed en herlees deze bedrieglijke eenvoudige regels van Claus. Ik hou van het speelse, de flair en de ironie waarmee Claus existentiële thema's bezingt.

6 (Op Thomas zijn vierde verjaardag)

*Later, mijn jongetje, word je een man,
later reikhals je als een giraffe naar het hoe en het waarom.
Men zal je stempelen als bagage.
Men zal je kwetsen om je wens en je droom.
En jij zal trachten eens en voorgoed te fotograferen
het hoe en het waarom van de vrouw
die kantelt in je lakens
die zingt naarmate je ontdubbelt in haar vel.
En nog later, jongetje, wordt
je leven een plakboek.
Maar nog lange niet, nog lange niet.*

Callosa, vrijdag 28 april

Ik vond het terug als bladwijzer tussen één van de boeken die ik aan het lezen ben: "Rien, ni personne ne peut avoir tout à fait tort. Même une horloge arrêtée donne l'heure exacte deux fois par jour." (Steinbeck)

Een kunstcriticus schreef ooit over het werk van Toorop iets in de zin van: "er steekt heelwat harmonie in, maar daaronder gromt het." Het is een krachtige manier om te verwoorden wat mij bezighoudt als ik schilder.

Narbonne, 30 april

Een schrijver op de radio: melancholie moet je beschouwen als een mooi instrument dat je als kunstenaar ter beschikking staat, als een cello bijvoorbeeld. Maar je moet er niet in zwelgen. Klopt. Het bijzondere eraan is dat het gaat om een onbestemd gevoel dat je naar gelieven kunt oproepen, in tegenstelling tot angst die je overvalt en waar je weinig of niets aan te zeggen hebt.

Even zit ik vol zelfverwijt. Het is de eerste maal dat ik word bestolen terwijl ik er bij sta, op een parking net over Gerona. Koffie gedronken, portefeuille op de zitbank naast mij gelegd om straks de péages vlot te kunnen betalen.

Wanneer ik op het punt sta te vertrekken, komt een sympathieke man op mij toegestapt,

wijzend naar mijn banden. De rest van het verhaal laat zich raden...Ik kom er pas achter als ik 30 km verder 18 euro péage moet betalen en vaststel dat mijn portefeuille leeg is. Een doorzichtige truc, besef je achteraf, maar ze hebben het wel heel professioneel aangepakt. De samenwerking tussen de 'sympathieke' man en zijn onzichtbare compagnon was feilloos aangezien ikzelf en de andere mensen op de parking er niets van gemerkt hebben. Mijn aanvankelijke verbijstering en woede slaan al snel om in zelfdestratieve gedachten. Hoe is het mogelijk dat je er zo hebt laten inluizen? Door dit voorval ben ik mijn - ik weet het - naïeve vertrouwen en de overtuiging dat het mij wel niet zou overkomen voor goed kwijtgeraakt. Nog een knauw in mijn gemoedsrust. Gelukkig hebben de dieven enkel het geld gepikt en beschik ik nog over al mijn kaarten. Kwestie van strategie van hun kant ?

Na de nodige papieren rompslomp in het Spaans (dat is een voorbeeld van de komische situaties waar ik het daarnet over had) rij ik zo vlug mogelijk de snelweg af op zoek naar een bankcontact.

De aria's van Bach helpen mij om de pil te slikken. Wonderlijk is het hoe dat werkt bij mij : een half uurtje later ben ik weer één en al mededogen voor mezelf en kan er zelfs enige bewondering af voor het métier van deze 'nette' criminelen.

Parijs, 1 mei

Vandaag is het 1 mei. Overal in de wereld wordt dit gevierd, zo niet in de Verenigde Staten.

Deze keer geen autosnelweg. Ik neem de alternatieve route Narbonne-Nîmes-Millau. Het heerlijke mediterrane ochtendlicht, het verlaten landschap, de dorpen die ontwaken, de standjes her en der met meiklokjes en rozen voor de optochten, het gevoelige chanson "une bouquette de violettes" op een Franse radiozender, de gedachte aan het straks thuiskomen bij iemand die naar je verlangt, het schatkistje met plannen in mijn hoofd..., stemmen mij euforisch. Het is een gevoel dat ik bij de lurven wil vatten, omdat het zo vaak ongemerkt verdwijnt, als een dief in de nacht.

Tussen Bézier en Millau wordt mijn blik herhaaldelijk getrokken naar de immense koolzaadbloemvelden, die het landschap kleuren. Hun felgele energie voelt weldadig aan. Als schilder vind ik geel een delicate kleur. Ik hou er niet van, tenzij in zijn variant van oker. Geel heeft vaak iets opdringerig, arrogant, narcistisch, zoiets van : zie eens hoe

belangrijk ik ben. Hier in de weidsheid van het landschap verliest het zijn dominantie en straalt het zonder meer kracht en vriendelijkheid uit.

Zo te zien aan de hoeveelheid koolzaadbloemen in het landschap zouden een serieus aantal Franse wagens op deze alternatieve vorm van energie kunnen rijden. Maar een oplossing voor het vervuilende autorijden is het natuurlijk niet. Het Franse platteland zou één gigantisch groot geel veld moeten worden. Naast economische redenen zijn er voldoende esthetische en psychologische redenen om dat niet te doen. Of we dan terug moeten naar het massaal investeren in kernenergie, zoals de laatste tijd vaker en vaker wordt beweerd? Ik ben een leek, maar ik betwijfel het. Op basis van een generalistische overweging : zorg altijd dat er verschillende soorten fruit in je mand liggen, wil je afhankelijkheid vermijden. Is ook op dit vlak diversiteit niet het sleutelwoord ? Transnationale ondernemingen zetten nog altijd teveel een rem op deze noodzakelijke evolutie omdat het op korte termijn niet voldoende winstmaximalisatie oplevert. Ondanks de snelle technologische en sociale veranderingen is er wat dat betreft de laatste honderd jaar maar weinig veranderd.

Hernieuwbare energieën - in het meervoud - , zon, wind, water lijken de meest fundamentele oplossing te bieden. Iedereen met gezond verstand weet dat. Biomassa is een onuitputtelijke energiebron.

Geen extra opwarming van de aarde, geen nucleaire risico's en minder afhankelijkheid, tenminste als niet uitsluitend de kaart van grootschalige productie, geclaimd door de megaconcerns, wordt getrokken. Aan alle politici van goeden wil: "word wakker!"

In het wegrestaurant zitten schuin voor mij een vrouw en haar dochter. De vrouw draagt een mooie, sobere hoofddoek met een zonnebril er bovenop. Ze heeft enorm transparante ogen onder haar donkere wenkbrauwen. Terwijl ik naar haar kijk, vangt ze mijn blik en glimlachend wijst ze naar het digitale toestel dat naast haar ligt. Ik maak twee foto's : één voor hen met het digitale apparaat en één voor mezelf met het fototoestel van mijn verbeelding. Ze stralen terwijl ze gracias mompelen. Mensen kunnen mooi zijn.

Het overvalt mij af en roe, als ik alleen in de auto rijd, met een een weids landschap rondom mij en meestal klassieke muziek op de achtergrond: ik denk terug aan mijn vader, die 2,5 jaar terug is gestorven. Het begint met een tinteling ter hoogte van de overgang van neus naar voorhoofdsholten en ogen die licht waterig worden en eindigt met een conversatie over koetjes en kalfjes, in één richting weliswaar.

Waarom zijn alle caravans, die ik passeer wit ? Is de vraag waarom leef ik van dezelfde orde als de vraag waarom alle caravans wit zijn ?